Międzynarodowa Komisja Ochrony Odry przed Zanieczyszczeniem
Internationale Kommission zum Schutz der Oder gegen Verunreinigung
Mezinárodní komise pro ochranu Odry před znečištěním

WROCŁAW 2024

PLAN AWARYJNY DLA ODRY

Spis treści

CZĘŚĆ I 3

1. WSTĘP 3

2. ZAŁOŻENIA PODSTAWOWE 4

3. WYKAZ OBIEKTÓW I OBSZARÓW WYMAGAJĄCYCH SZCZEGÓLNEJ OCHRONY 5

4. WYKAZ POTENCJALNYCH ŹRÓDEŁ ZANIECZYSZCZEŃ AWARYJNYCH 6

5. DOKUMENTACJA AWARII I ZDARZEŃ ORAZ ICH OCENA 7

6. ZWALCZANIE AWARII I ZDARZEŃ 7

7. ZALECENIA 7

8. ZAŁĄCZNIKI 8

CZĘŚĆ II 10

1. MIĘDZYNARODOWY PLAN OSTRZEGAWCZO-ALARMOWY DLA ODRY 10

CZĘŚĆ I

1. WSTĘP

Odra wraz ze swoim dorzeczem o wielkości 124 144[1] km² należy do najbardziej znaczących rzek Środkowej Europy. Największa część dorzecza, tj. 86% leży na terytorium Rzeczpospolitej Polskiej, 6% na terytorium Republiki Czeskiej, a 8% na terytorium Republiki Federalnej Niemiec. W dorzeczu znajduje się wiele ważnych miast oraz ośrodków przemysłowych, które w wyniku pojawiających się nieustannie zanieczyszczeń wywoływanych zdarzeniami awaryjnymi mogą mieć bardzo negatywny wpływ na wody Odry, Zalewu Szczecińskiego, a tym samym i Morza Bałtyckiego.

W przeszłości państwa zapewniały samodzielnie ochronę tego obszaru przed zanieczyszczeniami, a ochrona wód regulowana była w prawodawstwie danego kraju oraz w dwustronnych porozumieniach międzynarodowych. Od chwili zawarcia Umowy w sprawie Międzynarodowej Komisji Ochrony Odry przed Zanieczyszczeniem w roku 1996 zadanie to realizowane jest wspólnie przez trzy sąsiadujące ze sobą państwa nadodrzańskie. Umowa ta miała dotychczas bardzo pozytywny wpływ na stopniową poprawę jakości wody w Odrze, a także na wzajemną współpracę oraz wymianę informacji między krajami ościennymi. Jednak mimo tej poprawy istnieje niebezpieczeństwo wystąpienia również w przyszłości transgranicznych awarii, które oprócz spowodowania poważnych szkód w dorzeczu Odry mogą stanowić zagrożenie również dla tego, co udało się osiągnąć do tej pory. Aby zapobiegać potencjalnym katastrofom tego rodzaju lub też zminimalizować niebezpieczne skutki awarii spowodowanych wypadkami, w dorzeczu Odry niezbędna jest współpraca transgraniczna.

Przedkładany tutaj transgraniczny Plan Awaryjny jest nieodłącznym elementem oraz istotnym kamieniem milowym w kontekście całkowitego transgranicznego zarządzania kryzysowego.

Aby być „przygotowanym na kryzys“, należy stworzyć podstawy zarówno technologiczne, jak i organizacyjne dla kluczowych obszarów. Aby zrealizować to założenie, część I Planu Awaryjnego koncentruje się w głównej mierze na technicznych i organizacyjnych działaniach prewencyjnych oraz niezbędnej dokumentacji dotyczącej efektywnego zaangażowania w przypadku zdarzeń awaryjnych w dorzeczu Odry. Część II stanowi natomiast Międzynarodowy Plan Ostrzegawczo-Alarmowy dla Odry zaktualizowany w roku 2023.

Celem Planu Awaryjnego jest przede wszystkim uzyskanie pragmatycznego i przejrzystego przeglądu najważniejszych elementów prewencji oraz zwalczania awarii, aby osiągnąć dzięki temu maksymalny poziom zapobiegania występowaniu ewentualnych zdarzeń awaryjnych.

Najważniejsze pozostaje przy tym stworzenie atmosfery zaufania i współpracy, tak aby w przypadku awarii państwa były gotowe do skutecznego i szybkiego reagowania.

[1] Wszystkie dane liczbowe zostały obliczone na podstawie zbioru danych MKOOpZ, stan: styczeń 2022 r.

2. ZAŁOŻENIA PODSTAWOWE

Podstawę prawną transgranicznego planu awaryjnego dla dorzecza Odry stanowi przede wszystkim Umowa w sprawie Międzynarodowej Komisji Ochrony Odry przed Zanieczyszczeniem z dnia 11 kwietnia 1996 r., zwana dalej MKOOpZ. W dalszej kolejności uwzględniono również uregulowania Unii Europejskiej dotyczące ochrony wód zawarte w dyrektywie Seveso oraz Ramowej Dyrektywie Wodnej (RDW).

Obecnie szczególną uwagę poświęca się planom gospodarowania wodami zgodnie z RDW, które tworzone są w sześcioletnich cyklach planowania dla obszarów dorzeczy. Wdrażanie pierwszego planu w ramach UE rozpoczęło się w 2010 roku, a w tej chwili znajdujemy się w okresie planistycznym 2022-2027. Działania zawarte w planach skupiają się na poprawie jakości wody w ciekach, zabezpieczeniu wylotów źródeł stacjonarnych oraz zarządzaniu ryzykiem powodziowym, jednak awarie jako zdarzenia o charakterze jednorazowym nie są tu przedmiotem zainteresowania i plany ich nie uwzględniają lub podejmują ten temat jedynie w marginalnym zakresie.

Aspekty istotne dla Planu Awaryjnego, które wynikają z wymienionych wyżej uregulowań, są następujące:

- w Umowie w sprawie MKOOpZ Umawiające się Strony ustaliły, że Komisja będzie proponować działania profilaktyczne oraz służące zwalczaniu nadzwyczajnych zanieczyszczeń wód, a także opracuje jednolity system alarmowy i ostrzegawczy, który będzie aktualizowany na podstawie zdobytych doświadczeń (Art. 2, ust. 1, litera h Umowy w sprawie MKOOpZ);
- na potrzeby ww. działań powinny być wykorzystywane wykazy punktowych źródeł zanieczyszczeń oraz wykazy obszarowych źródeł zanieczyszczeń, aktualizowane w podziale na branże i na najważniejsze rodzaje zanieczyszczeń (Art. 2, ust. 1, litera a Umowy w sprawie MKOOpZ);
- zgodnie z RDW niezbędne są dalsze, określone działania mające na celu zapobieganie zanieczyszczeniu wód, a w szczególności opracowanie koniecznych programów działań w celu zapobiegania awaryjnemu zanieczyszczeniu wód. W załączniku VI RDW zawarta jest lista instrumentów, które należy uwzględnić w programie działań. Są to instrumenty wymagane przez dyrektywy wymienione w części A tego załącznika, m.in.:

1) dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/18/UE w sprawie kontroli zagrożeń poważnymi awariami związanymi z substancjami niebezpiecznymi, zmieniająca, a następnie uchylająca dyrektywę Rady 96/82/WE (dyrektywa Seveso III);

2) dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/92/UE zmienioną dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/52/UE w sprawie oceny wpływu wywieranego przez niektóre przedsięwzięcia publiczne i prywatne na środowisko;

3) dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/75/UE w sprawie emisji przemysłowych (zintegrowane zapobieganie zanieczyszczeniom i ich kontrola) (IED).

W wyniku analizy umowy MKOOpZ i RDW należy przyjąć, że transgraniczny Plan Awaryjny winien zawierać następujące podstawowe treści:

1) wykaz potencjalnych punktowych źródeł zanieczyszczeń awaryjnych:

1.1. zakłady o dużym i zwiększonym ryzyku wystąpienia poważnej awarii przemysłowej oraz pozostałe obiekty mogące spowodować skutki określone w Aneksie VI dyrektywy Seveso III;

1.2. źródła liniowe potencjalnych awaryjnych zanieczyszczeń (np. rurociągi substancji ropopochodnych i gazowe);

1.3. źródła transportowe w transporcie substancji niebezpiecznych (transport samochodowy, kolejowy oraz żegluga śródlądowa);

2) określenie rodzajów zagrożeń wymagających interwencji ratowniczej (w przypadku substancji hydrofobowych);

3) określenie rodzajów zagrożeń wymagających dynamicznego monitoringu i decyzji administracyjnych (w przypadku substancji hydrofilnych lub obłoków gazowych);

4) proponowane lokalizacje pól operacyjnych i profili alarmowych dla potrzeb sprawnego prowadzenia akcji ratownictwa chemicznego i ekologicznego;

5) analiza i wnioski dotyczące współdziałania instytucji i organów właściwych do zapobiegania i zwalczania awaryjnych zanieczyszczeń wód;

6) stosowane techniki i technologie zwalczania awaryjnych zanieczyszczeń wód;

7) procedury alarmowania i wzory formularzy dotyczących awaryjnego zanieczyszczania wód;

8) scenariusze awaryjnych zanieczyszczeń wód oraz procedury prowadzenia akcji ratowniczych z uwzględnieniem prowadzenia działań ratowniczych w obszarach chronionych (np. Natura 2000).

Załącznikami do „Planu awaryjnego dla Odry" są uzgodnione mapy oraz wykazy obszarów chronionych.

3. WYKAZ OBIEKTÓW I OBSZARÓW WYMAGAJĄCYCH SZCZEGÓLNEJ OCHRONY

Skuteczne zarządzanie zdarzeniami awaryjnymi w dorzeczu Odry, oprócz analizy i badań potencjalnych możliwości wystąpienia zakłóceń bądź źródeł zanieczyszczenia awaryjnego (patrz rozdz. 4), wymaga w pierwszej kolejności dokonania przeglądu szczególnie wrażliwych obszarów systemu hydrologicznego, jak np.: punktów poboru wody, kąpielisk i miejsc okazjonalnie wykorzystywanych do kąpieli czy rezerwatów przyrody, tak aby w jak największym stopniu móc zminimalizować skutki danej awarii.

Z tego względu dokonano inwentaryzacji najważniejszych obszarów chronionych oraz obiektów w dorzeczu Odry. W przypadku wystąpienia awarii ewidencje te powinny być wykorzystane do ustalania priorytetów działań ochronnych.

Sporządzone zostały następujące ewidencje:

- oficjalnie wyznaczone obszary chronione, w tym obszary ochrony gatunków i siedlisk oraz obszary ochrony ptaków w UE;
- oficjalnie wyznaczone kąpieliska i miejsca okazjonalnie wykorzystywane do kąpieli;
- inne ważne obiekty lub określone stanowiska/miejsca, które z określonego powodu wymagają ochrony.

Zalicza się tu tylko obszary lub obiekty, które w przypadku zanieczyszczenia mogą szkodzić zdrowiu społeczeństwa lub różnorodności biologicznej oraz środowisku.

Ogólny przegląd obiektów i obszarów wymagających szczególnej ochrony zawarty został w drugiej aktualizacji Planu Gospodarowania Wodami dla Międzynarodowego Obszaru Dorzecza Odry na cykl planistyczny 2022-2027 (IIaPGW dla MODO). Ich lokalizacja przedstawiona jest w załącznikach kartograficznych do IIaPGW dla MODO 2022 A4 do A6, które stanowią załącznik również do niniejszego opracowania. Wykaz wszystkich obiektów i obszarów chronionych, dostępny jest w planach krajowych poszczególnych krajów członkowskich MKOOpZ, które opublikowane zostały na portalach internetowych właściwych urzędów (patrz tabela II.10.1 IIaPGW dla MODO 2022).

Istotną sprawą jest zapewnienie kontroli tych obszarów i obiektów zgodnie z krajowymi planami awaryjnymi. W przypadku wystąpienia awarii, np. na obszarze poboru wody (bez względu na jej rodzaj), konieczna jest natychmiastowa reakcja.

Rejestr obszarów chronionych przedstawiają poniższe załączniki (zawarte również w IIaPGW dla MODO 2022):

3.1. Części wód wykorzystywane do poboru wody do spożycia wg art. 7 RDW

Mapa A4 IIaPGW dla MODO 2022 (załącznik 1)

3.2. Części wód przeznaczone do celów rekreacyjnych i kąpieli oraz obszary wrażliwe na substancje biogenne

Mapa A5 IIaPGW dla MODO 2022 (załącznik 2)

3.3. Obszary przeznaczone do ochrony siedlisk lub gatunków oraz do ochrony dzikiego ptactwa

Mapa A6 IIaPGW dla MODO 2022 (załącznik 3)

4. WYKAZ POTENCJALNYCH ŹRÓDEŁ ZANIECZYSZCZEŃ AWARYJNYCH

W celu ustalenia niezbędnych działań prewencyjnych oraz działań podejmowanych po wystąpieniu zdarzenia konieczne jest dokonanie analizy całego potencjalnego ryzyka wystąpienia awarii w dorzeczu Odry.

Punktem wyjścia do tych prac była w pierwszej kolejności analiza stanu obecnego w zakresie istniejącego potencjału ryzyka, aby móc oszacować ewentualne zagrożenie spowodowane przez awaryjne zanieczyszczenie wód.

W tym celu konieczny był przegląd różnych potencjalnych przemysłowych zagrożeń wody w dorzeczu Odry. Podstawą tej inwentaryzacji była klasyfikacja niebezpiecznych instalacji

według dyrektywy Seveso III, instalacji przemysłowych zewidencjonowanych według EKG ONZ oraz zakładów należących do grupy pozostałych potencjalnych sprawców poważnej awarii (PSPA po stronie polskiej). Rozróżnia się tutaj instalacje/zakłady, które muszą spełniać jedynie obowiązki podstawowe oraz zakłady, które ze względu na obecność bardzo dużych ilości substancji mogących zagrozić jakości wody muszą spełniać dodatkowo obowiązki rozszerzone według dyrektywy Seveso.

4.1. Wykaz potencjalnych źródeł zanieczyszczeń awaryjnych

Mapa potencjalnych źródeł zanieczyszczeń (załącznik 4)

Mapa komunalnych oczyszczalni ścieków i rurociągów (załącznik 5)

5. DOKUMENTACJA AWARII I ZDARZEŃ ORAZ ICH OCENA

Przebieg, przyczyny i skutki zdarzeń i awarii, które wystąpiły od czasu ostatniej narady Grupy Roboczej G3 omawiane są zawsze na najbliższej naradzie tej grupy.

Wykaz awarii i zdarzeń zgłoszonych zgodnie z MPOA opracowany w formie sprawozdania w ramach Grupy Roboczej G3 i cyklicznie uzupełniany o kolejne okresy sprawozdawcze, przekazywany jest do uchwalenia Przewodniczącym Delegacji MKOOpZ. Po jego zatwierdzeniu publikowany jest on na stronie internetowej MKOOpZ.

6. ZWALCZANIE AWARII I ZDARZEŃ

Ze względu na fakt, że mimo zakrojonych na szeroką skalę działań prewencyjnych nie można wykluczyć awarii lub zdarzeń z udziałem substancji zagrażających jakości wody oraz z udziałem ścieków, konieczne jest zaplanowanie odpowiednich działań służących zwalczaniu zanieczyszczenia. Działania służące zwalczaniu awarii lub zdarzeń są organizowane i zapewniane zgodnie z obowiązującymi krajowymi przepisami prawnymi przez odpowiednie organy zarządzania kryzysowego poszczególnych państw członkowskich. Przy pomocy tych działań dąży się do tego, aby awarie lub zdarzenia nie miały wpływu na obszar państwa sąsiedniego lub aby wpływ ten był minimalny. W tym celu na Odrze i jej istotnych dopływach utworzono oraz wyposażono transgraniczne miejsca zwalczania awarii (profile awaryjne), których wykaz znajduje się w załącznikach 6 i 7.

Komunikacja między państwami w przypadku wystąpienia awarii lub zdarzeń w dorzeczu Odry zapewniana jest za pośrednictwem Międzynarodowych Głównych Centrali Ostrzegawczych, których lista wraz z danymi kontaktowymi znajduje się w części II, tj. w Międzynarodowym Planie Ostrzegawczo-Alarmowym dla Odry.

7. ZALECENIA

Poważne awarie przemysłowe w przeszłości pokazały, że ich skutki nie zatrzymują się na granicach krajowych. W konsekwencji prewencja jedynie na poziomie krajowym jest niewystarczająca i wymaga uzgodnień transgranicznych. Tylko w ten sposób można osiągnąć równowartościowy poziom ochrony w całym dorzeczu danej rzeki.

Ważna jest przy tym świadomość, że również awaryjne zanieczyszczenia rzek powodowane przez mniejsze zakłady mogą prowadzić do znaczących awarii. Konieczność rozumienia tego

problemu potwierdziły z czasem wymogi prawne Unii Europejskiej, co uwidacznia się m.in. w Artykule 11 (3) l RDW.

Działania zapobiegające awariom lub działania w zakresie zarządzania prewencją zagrożeń powinny więc zawierać wszystkie strategiczne oraz kluczowe działania, które mają na celu:

- zapobieganie oraz zmniejszanie uwalniania się znaczących ilości substancji zanieczyszczających z instalacji technicznych lub innych potencjalnych źródeł,
- ochronę ludzi, zwierząt, środowiska, wartości materialnych oraz ewentualnie innych dóbr chronionych w przypadku wystąpienia awarii.

Na tej podstawie można zaplanować techniczne oraz organizacyjne środki bezpieczeństwa dostosowane do konkretnego dorzecza w celu zapewnienia sprawnego zarządzania zagrożeniem.

Na obszarze dorzecza Odry w szczególności sytuacja powodziowa z roku 1997 doprowadziła do licznych zanieczyszczeń. Z tego powodu działania techniczne służące zabezpieczeniu instalacji przemysłowych przed powodziami zostały zaklasyfikowane jako priorytetowe. Ponadto opracowano w tym celu odpowiednio zharmonizowane zalecenia podstawowe (patrz http://mkoo.pl/Grf/pdf/8PL.pdf).

Za inne ważne źródła informacji w tym zakresie należy uznać również zasady techniczne opracowane przez inne komisje rzeczne (patrz m.in.:

„Maßnahmenkatalog zur Vermeidung unfallbedingter Gewässerbelastungen im Einzugsgebiet der Elbe"(„Katalog działań zapobiegających przypadkowemu zanieczyszczeniu wód w dorzeczu Łaby")

https://www.ikse-mkol.org/fileadmin/media/user_upload/D/06_Publikationen/05_Unfallbedingte%20Gewasserbelastungen/1995_IKSE-Massnahmenkatalog_Vermeidung_unfallbed_Gewaesserbelast.pdf ,

„Transboundary accident prevention and control in the Danube river basin"

https://www.icpdr.org/sites/default/files/nodes/documents/icpdr_apc_public_report_a4_v12c_web.pdf ,

a także wytyczne opracowane w ramach EKG ONZ dotyczące obiektów unieszkodliwiania odpadów poflotacyjnych (Tailing Management Facilities) „Safety guidelines and good practices for tailings management facilities"

https://unece.org/DAM/env/documents/2014/TEIA/Publications/1326665_ECE_TMF_Publication.pdf).

8. ZAŁĄCZNIKI

Załącznik 1: Obszary chronione I: Części wód wykorzystywane do poboru wody do spożycia wg art. 7 RDW

Załącznik 2: Obszary chronione II: Części wód przeznaczone do celów rekreacyjnych i kąpieli oraz obszary wrażliwe na substancje biogenne

Załącznik 3: Obszary chronione III: Obszary przeznaczone do ochrony siedlisk lub gatunków oraz do ochrony dzikiego ptactwa

Załącznik 4: Mapa potencjalnych źródeł zanieczyszczeń. Zakłady zewidencjonowane według dyrektywy Seveso, instalacje przemysłowe zewidencjonowane według EKG ONZ oraz zakłady należące do grupy pozostałych potencjalnych sprawców poważnej awarii (PSPA)

Załącznik 5: Mapa komunalnych oczyszczalni ścieków i rurociągów

Załącznik 6: Profile awaryjne

Załącznik 7: Międzynarodowe profile awaryjne

Załącznik 8: Wykaz służb krajowych

CZĘŚĆ II

1. Międzynarodowy Plan Ostrzegawczo-Alarmowy dla Odry
   (Uwaga: Plan ten został zaktualizowany z dniem 25 maja 2023 r. i jest integralną częścią Planu Awaryjnego dla Odry.)